

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՆԵՐՍԻ ԽԱՉԱՏՈՒՐԻ ԱՂԱԲԱԲՅԱՆ

**ԱՆՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐԻ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԵՎ
ՏԵՍԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆՉԴԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹՈՒՄ**

**ԺԲ.00.04 – Դատական իրավունք «դատարանակազմություն,
քաղաքացիական դատավարություն, քրեական դատավարություն,
կրիմինալիստիկա, դատական փորձաքննություն, փաստաբանություն,
օպերատիվ-հետախուզական գործունեության տեսություն»
մասնագիտությամբ իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի
գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության**

Ս Ե Ղ Մ Ա Գ Ի Ր

Երևան – 2019

ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

НЕЛЛИ ХАЧАТУРОВНА АГАБАБЯН

**РАЗВИТИЯ ПРАВОВЫХ И ТЕОРИТИЧЕСКИХ ОСНОВ ПРОИЗВОДСТВА
ПО ДЕЛАМ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В ДОСУДЕБНОМ
ПРОИЗВОДСТВЕ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА РА**

АВТОРЕФЕРАТ

**Диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических
наук по специальности 12.00.04–судебное
право(судоустройство,гражданский процесс, уголовный процесс,
криминалистика, судебная экспертиза, адвокатура, теория оперативно-
розыскной деятельности)**

ЕРЕВАН - 2019

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Երևանի պետական
համալսարանում
Գիտական ղեկավար՝ իրավաբանական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր **Ս. Ա. Դիրբանյան**
Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝ իրավաբանական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր **Վ. Գ. Ենգիբարյան**
իրավաբանական գիտությունների
թեկնածու, դոցենտ **Դ. Մ. Մելքոնյան**

Առաջադար կազմակերպություն՝ ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիր

Ատենախոսության պաշտպանությունը տեղի է ունենալու 2019թ.-ի
ապրիլի 29-ին՝ ժամը 14³⁰-ին, Երևանի պետական համալսարանում
գործող ԲՈԿ-ի իրավագիտության 001 մասնագիտական խորհրդի նիստում
(0025, ք. Երևան, Ալեք Մանուկյան 1):

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Երևանի պետական
համալսարանի գրադարանի գիտաշխատողների ընթերցասրահում:

Սեղմագիրն առաքվել է 2019թ.-ի մարտի 19-ին:

Մասնագիտական խորհրդի գիտ. քարտուղար,
իրավ. գիտ. թեկնածու, ասիստենտ **Տ. Հ. Սուլջյան**

Тема диссертации утверждена в Ереванском государственном университете
Научный руководитель доктор юридических наук,
профессор **С. А. Дилбандян**

Официальные оппоненты: доктор юридических наук,
профессор **В. Г. Енгибарян**
кандидат юридических наук,
доцент **Д. М. Мелконян**

Ведущая организация: Образовательный комплекс Полиции РА

Защита состоится 29 апреля 2019г., в 14³⁰ часов на заседании
специализированного совета ВАК 001 по юриспруденции при Ереванском
государственном университете (0025, г. Ереван, ул. Алека Манукяна 1).

С диссертацией можно ознакомиться в читальном зале научных
работников библиотеки ЕГУ.

Автореферат разослан 19 марта 2019 года.

Ученый секретарь специализированного совета,
кандидат юридических наук, ассистент **Т. О. Суджян**

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Հերագործության թեմայի արդիականությունը:

Հայաստանի Հանրապետությունում շարունակվող դատաիրավական բարեփոխումների հիմնական խնդիրը՝ ինչպես անձի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունն է, այնպես էլ հանցագործությունների արդյունավետ բացահայտման կառուցակազմի ստեղծումը: Նշված խնդիրներն արդիական են բոլոր հանցագործություններով, այդ թվում նաև անչափահասների հանցագործությունների վերաբերյալ գործերով: Նախնական քննության մարմինները անչափահասների վերաբերյալ գործերով վարույթը պետք է իրականացնեն այնպես, որպեսզի մի կողմից լուծեն անչափահասների կողմից հանցագործությունների կանխման, նրանց ուղղմանն ու դաստիարակման խնդիրները, իսկ մյուս կողմից՝ ապահովեն նշված կատեգորիայի անձանց իրավունքների և օրինական շահերի արդյունավետ պաշտպանությունը:

ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայի 1985 թվականի նոյեմբերի 29-ի 40/33 բանաձևով հաստատված «Անչափահասների նկատմամբ արդարադատություն իրականացնելու վերաբերյալ» Միավորված ազգերի կազմակերպության նվազագույն ստանդարտ կանոնների (Պեկինյան կանոնների) 1.4. հոդվածի համաձայն՝ «Անչափահասների նկատմամբ արդարադատությունը պետք է յուրաքանչյուր երկրի ազգային զարգացման ընթացքի հիմնական բաղադրիչ մասը հանդիսանա՝ բոլոր անչափահասների համար սոցիալական արդարությունը բազմակողմանիորեն ապահովելու շրջանակներում, այսպիսով միաժամանակ օժանդակելով երիտասարդության պաշտպանությանը և հասարակության մեջ ապահովելով խաղաղ կարգ ու կանոն»: Այստեղ մասնավորապես սահմանված է, որ անչափահասների նկատմամբ վարույթի հատուկ կարգը հիմնվում է, առաջին հերթին, անչափահասների տարիքային, սցիալ-հոգեբանական և այլ առանձնահատկությունների վրա, որոնք պահանջում են լրացուցիչ երաշխիքներ նրանց իրավունքների իրացման համար:

ՀՀ կառավարության 2012 թվականի դեկտեմբերի 27-ի N 1694-Ն որոշման 91-րդ կետի համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունում կան դրույթներ, որոնք անհամատեղելի են առաջադեմ հասարակություններում անչափահասների գործերով արդարադատության ասպարեզում ընդունված պրակտիկային: Օրինակ՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության գործող օրենսգրքում անչափահասներին, ձերբակալվածներին կամ կալանավորվածներին պահելու վայրերում պահելու համար սահմանված են նույն ժամկետները, ինչ չափահասների դեպքում, ինչը տարբեր վտանգներ է ներառում՝ հաշվի առնելով անչափահասների առանձնակի խոցելիությունը: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքը գտնվում է վերանայման փուլում՝ ժամանակն է վերջնական լուծում տալ այս հիմնախնդրին»:

Մեր կողմից կատարված ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ չնայած գոյություն ունեցող միջազգային իրավական ակտերի, տարբեր երկրներում անչափահասների վերաբերյալ գործերով վարույթի առանձնահատկությունները տարբեր են և դա պայմանավորված է այդ երկրների իրավական համակարգերի ինքնատիպությամբ: ՀՀ քրեադատավարական գործող օրենսդրության և դրա հիման վրա ձևավորված իրավակիրառ պրակտիկայի վերլուծությունները ցույց են տալիս, որ դրանք չեն համապատասխանում միջազգային իրավական չափորոշիչներին և փաստացի վտանգում են ՀՀ ստանձնած միջազգային պարտավորությունների կատարմանը:

Միաժամանակ, պետք է ընդգծել, որ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի Նախագծը (այսուհետև՝ Նախագիծ) անչափահասների վերաբերյալ գործերով նախատեսում է այնպիսի կառուցակարգեր և երաշխիքներ, որոնք որակապես տարբերվում են ՀՀ քրեական դատավարության գործող օրենսգրքից: Կարծում ենք, որ Նախագծում տեղ գտած կարգավորումները կարող են վերացնել այն դժվարություններն ու խոչընդոտները, որոնք առկա են այսօր:

Վերոգրյալը վկայում է անչափահասների մասնակցությամբ վարույթի առանձնահատկությունների ուղղությամբ գիտական հետազոտությունների անհրաժեշտության և հրատապության մասին: Ընդ որում՝ պետք է ընդգծել, որ նման հետազոտություններ պետք է իրականացնել բարեփոխումների ուղղվածությունը և ուղին որոշելու նպատակով, հակառակ դեպքում այն որևէ արդյունք չի տա:

Հեղազոտության թեմայի գիտական մշակվածության աստիճանը և փեսական հիմքը: Խորհրդային ժամանակաշրջանից մինչ այսօր բազմաթիվ հետազոտություններ են նվիրվել քրեական դատավարությունում անչափահասների վերաբերյալ քրեական գործերով վարույթի առանձնահատկություններին: Անչափահասների վերաբերյալ քրեական գործերով վարույթի առանձնահատկություններն ուսումնասիրվել են հայտնի դատավարագետներ՝ Գ.Ն. Վետրովայի, Բ.Բ. Բուլատովի, Օ.Խ. Գալիմովայի, Ն.Ի. Գուկովսկու, Ա. Ի. Դոլգովայի, Կ.Բ. Կալինովսկու, Գ.Ն. Մինկովսկու, Է.Բ. Մելնիկովայի, Վ.Վ. Շիմանովսկու, Ա.Ս. Լանդոյի, Գ.Պ.Սարկիսյանցի, Մ.Ս.Ստրոգովիչի, Գ.Ս.Ղազինյանի, Ս.Ա.Դիլբանդյանի, Հ.Հ. Ղուկասյանի, Ա.Ս.Ղամբարյանի, Ա.Ռ. Հարությունյանի, Ա. Թաթոյանի, Դ.Մ. Մելքոնյանի, Ռ.Ն. Մելիքյանի, Ա.Ռ. Մարաբյանի և այլոց կողմից:

Քրեադատավարական նոր օրենսդրության ընդունման նախաշեմին քրեական դատավարությունում անչափահասների վերաբերյալ գործերով վարույթի առանձնահատկությունների հետազոտությունների անհրաժեշտությունը դարձավ ավելի արդիական: Կարծում ենք, որ հարկավոր են քրեական դատավարությունում անչափահասների վերաբերյալ գործերով վարույթի հիմնախնդիրների մասին նոր, համակարգային հետազոտությո-

յուններ, որոնց արդյունքում պետք է ստեղծվեն այնպիսի օրենսդրական կառուցակարգեր, որոնք կապահովեն նշյալ գործերով արդյունավետ քննության հնարավորություն:

Հերազդրության օրելկրը: Օրենքով կարգավորված հասարակական հարաբերություններն են, որոնք ծագում են Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության նախնական քննության փուլում անչափահասների վերաբերյալ քրեական գործերով վարույթի ընթացքում:

Հերազդրության առարկան: Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության մինչդատական վարույթում անչափահասների վերաբերյալ գործերով դատավարական ձևի առանձնահատկությունների վերաբերյալ տեսական պատկերացումներն են, ինչպես նաև օրենսդրական կարգավորման օրինաչափությունները, բովանդակությունը, խնդիրներն ու հեռանկարները:

Արենախոսության հերազդրման նպատակը և խնդիրները: Սույն առենախոսության հետազոտության նպատակը անչափահասների վերաբերյալ քրեական գործերով վարույթի ընթացքում առկա հիմնախնդիրների բազմակողմանի ուսումնասիրությունն է, ինչպես նաև դրանց լուծմանն ուղղված հիմնավոր գիտական առաջարկությունների մշակումը, որոնք ուղղված են նշված վարույթի արդյունավետ իրավական կարգավորմանը:

Հետազոտության մատնանշված նպատակները կանխորոշել են փոխկապակցված և փոխպայմանավորված հետևյալ տեսական և գործնական խնդիրների շրջանակը.

- ցույց տալ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարությունում անչափահասների վերաբերյալ գործերով վարույթի ծագումը, կայացումը և զարգացումը,
- վերլուծել անչափահասների վերաբերյալ գործերով վարույթը կարգավորող միջազգային իրավական նորմերը, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության քրեադատավարական օրենսդրության մեջ դրանց արտացոլվածության աստիճանը,
- ներկայացնել անչափահասների վերաբերյալ գործերով ապացուցման առարկայի նշանակությունը և առանձնահատկությունները,
- ցույց տալ անչափահասների նկատմամբ դատավարական հարկադրանքի միջոցների կիրառման առանձնահատկություններն ու դրանց արդյունավետությունը,
- վերլուծել անչափահասների վերաբերյալ գործերով դատավարության մասնակիցների կարգավիճակի առանձնահատկությունները,
- ուսումնասիրել քննչական գործողություններին անչափահասների մասնակցության առանձնահատկությունները,
- որոշել անչափահասների նկատմամբ քրեական գործով վարույթը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և դաստիարակչա-

կան բնույթի հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու հիմնական առանձնահատկությունները,

- ձևակերպել առաջարկություններ, որոնք ուղղված կլինեն անչափահասների վերաբերյալ գործերով վարույթի իրավակարգավորումների կատարելագործմանը և դրա կիրառման արդյունավետության բարձրացմանը:

Արենախոսության մեթոդաբանական հիմքը: Հասարակական գործընթացների և իրավական երևույթների ճանաչողության տեսության ժամանակակից դրույթներն են, դիալեկտիկական փիլիսոփայության դրույթները, ճանաչողության համագիտական մեթոդները՝ վերլուծությունը, համադրումը, համակարգային մոտեցումը, ինդուկցիայի և դեդուկցիայի տրամաբանական հնարքները: Թեմայի մշակման ընթացքում օգտագործվել են նաև մասնակի-գիտական մեթոդներ՝ պատմական, իրավահամեմատական, իրավատրամաբանական:

Հետազոտության նորմատիվ-իրավական և փորձառական հիմքը:

Հետազոտության համար նորմատիվ-իրավական և փորձառական հիմք են հանդիսացել ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ դատական օրենսգիրքը ՀՀ Սահմանադրական օրենքը, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը, «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքը, «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքը, ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագիծը, ատենախոսությունում քննարկվող հարցերին վերաբերող միջազգային-իրավական ակտերը, ինչպես նաև առանձին հարցերի վերաբերյալ Մարդու իրավունքների Եվրոպական Դատարանի վճիռները, ՀՀ Սահմանադրական դատարանի որոշումները, ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի որոշումները, ՀՀ կառավարության 2012 թվականի դեկտեմբերի 27-ի թիվ 1694-Ն որոշումը՝ Հայաստանի Հանրապետությունում երեխայի իրավունքների պաշտպանության մասին 2013-2016թվականների ռազմավարական ծրագիրը և երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2013-2016 թվականների ժամանակացույցը հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2003թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվ 175-Ն որոշումն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին:

Հետազոտության փորձառական հիմքը կազմում են 2010-2017թթ. ընկած ժամանակահատվածում այն վիճակագրական տվյալներ, որոնք արտացոլում են հանրապետությունում անչափահասների գործերով նախաքննության մարմինների և դատարանի գործունեության արդյունքները: Հեղինակի կողմից ուսումնասիրվել են անչափահասների կողմից կատարված հարյուրից ավելի քրեական գործեր: Հետազոտության ընթացքում ուսումնասիրվել են նաև ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային պրակտիկան: Հատուկ մշակված հարցաթերթիկի միջոցով հարցում է արվել մոտ 100 քննիչների և դատավորների:

Աշխատանքը պատրաստելիս օգտագործվել են նաև թեմայի վերաբերյալ այլ գիտնականների կողմից կատարված փորձառնական հետազո-

տության տվյալները, ինչպես նաև ՄԱԿ-ի երեխաների իրավունքների կոմիտեին (2012թ.) ուղղված ՀՀ Մարդու իրավունքների պաշտպանի զեկույցը, Հասարակական կազմակերպությունների կողմից կազմակերպված «Անչափահասների գործերով դատավարությունների դիտարկում» հաշվետվության արդյունքները:

Հետազոտության գիտական նորոյթը: Հետազոտության գիտական նորոյթն արտահայտվում է նրանում, որ ՀՀ քրեական դատավարության գործող օրենսդրության շրջանակներում առաջին գիտական համալիր հետազոտությունն է նվիրված մինչդատական վարույթում անչափահասների վերաբերյալ քրեական գործերով վարույթի առանձնահատկություններին:

Աշխատանքի նորոյթն արտահայտվում է նաև նրանում, որ հետազոտվել են մինչդատական վարույթում անչափահասների վերաբերյալ գործերով ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծի հիմնադրույթները և առանձնացվել են նշված գործերով քննության արդյունավետության բարձրացման ուղիները:

Պաշտպանության ներկայացված հիմնական դրույթները:

1) Միջազգային իրավական ակտերի վերլուծությունը հնարավորություն է տվել հեղինակին վեր հանել այն հակասությունները, որոնք առկա են անչափահասների վերաբերյալ քրեական գործերով սահմանված միջազգային չափանիշների և ՀՀ քրեական դատավարության գործող օրենսդրության միջև: Քրեական դատավարության նոր օրենսդրության ընդունման նախաշեմին այդ հակասությունների առանձնացումը և դրանց վերացմանն ուղղված առաջարկությունները շատ կարևոր են:

2) Աչափահասների նկատմամբ կիրառվող դատավարական հարկադրանքի միջոցներն առանձնանում են իրենց բարդությամբ և խստությամբ, այս հանգամանքը բնականաբար ենթադրում է դրանց գիտական խորը ուսմանասիրություն և օրենսդրական հստակ կարգավորում: Այսպես՝ անչափահասի ազատության սահմանափակման մասին ցանկացած որոշում պետք է ընդունվի վարույթի բոլոր հանգամանքների մանրամասն քննարկումից հետո՝ սահմանափակումը հնարավորինս նվազագույնի հասցնելու նպատակով: Քրեադատավարական օրենսդրության մեջ իրենց կարգավորումը պետք է ստանան հետևյալ կարևոր դրույթները՝ անչափահասին ազատությունից զրկելու բացառիկությունը, օրինական ներկայացուցչին այդ մասին հայտնելը, կալանքի կիրառման ժամկետների առանձնահատկությունը:

3) ՀՀ քրեական դատավարության գործող օրենսգրքում անչափահասների վերաբերյալ գործերով ապացուցման ենթակա հանգամանքների շրջանակը համահունչ չէ Պեկինյան կանոններում տեղ գտած չափանիշներին: Ուսումնասիրության արդյունքում հեղինակը հանգել է այն եզրակացության, որ անչափահասների վերաբերյալ քրեական գործերով ապացուցման առարկան պետք է լրացնել: Նշված պահանջներից ելնելով ՀՀ քրեա-

կան դատավարության օրենսգրքում նշված գործերով պետք է պարզվեն հետևյալ հանգամանքները՝

1) անչափահասի տարիքը /ծննդյան օրը, ամիսը, տարեթիվը/,

2) անչափահասի սոցիալական, ընտանեկան վիճակի կրթության և դաստիարակության պայմանները,

3) հոգեկան զարգացման մակարդակը և նրա անձի այլ առանձնահատկությունները,

4) անչափահասի վրա տարիքով ավագ անձանց ազդեցությունը,

5) ենթադրյալ հանցանքի կատարման պատճառները և դրան նպաստող պայմանները:

4) Յուրեղանալ արդարադատության խնդիրներից ելնելով՝ անչափահասների հետ կատարավող հարցաքննության կատարման դատավարական կարգի վերաբերյալ հեղինակը քննարկել է այն առանձնահատկությունները, որոնք կապահովեն անչափահաս անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը:

5) Պաշտպանը պարտավոր է տեղեկացնել իր անչափահաս պաշտպանյալին և նրա օրինական ներկայացուցչին նրանց որդեգրած դիրքորոշման բոլոր հնարավոր բացասական հետևանքների մասին և միջոցներ ձեռնարկել, որպեսզի նրանք վերանայեն այդ դիրքորոշումը՝ փոխարինելով այն իրենց ավելի ձեռնտու դիրքորոշմամբ: Եթե դա չի հաջողվում, նա իրավունք ունի իրավիճակից ելնելով կամ համաձայնել իր պաշտպանյալի դիրքորոշման հետ՝ ենթարկվելով նրա կամքին և համարելով դա նրա շահերին չհակասող, կամ առաջ տանել սեփական դիրքորոշումը, որը կհամապատասխանի անչափահաս մեղադրյալի շահերին:

6) Քրեական դատավարությունում օրինական ներկայացուցչի իրավական վիճակի կարգավորումը պետք է բարելավել, մասնավորապես ոչ միայն ընդարձակելով նրա իրավունքները, այլև ապահովելով դրանց իրականացումն ապահովող երաշխիքներ: Կարծում ենք, որ նրա իրավական վիճակը պետք է մոտեցնել պաշտպանի կամ ներկայացուցչի վիճակին: Մասնավորապես, պետք է ընդարձակել նրա հնարավորությունները՝ քրեական դատավարության տարբեր փուլերում մասնակցելու ապացուցման գործընթացին:

7) Անչափահասների նկատմամբ դաստիարակչական միջոցների կիրառման արժեքն առաջին հերթին կլինի այն, որ դրանով կդրվեն ոչ թե հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող անչափահասների նկատմամբ պատժիչ ներգործության հիմքերը, այլ նրանց վրա դաստիարակչական ներգործության հիմքերը:

Անչափահասի նկատմամբ դաստիարակչական ներգործության միջոցների կիրառման արդյունավետությունը անմիջականորեն կախված է այդ ինստիտուտի պատշաճ կարգավորումից: Առանց նման ինստիտուտի արդյունավետ կիրառման, անչափահասի նկատմամբ քրեական հետապնդումը

դադարեցնելն անիմաստ է, որովհետև զուրկ է սոցիալապես նշանակալի նպատակից:

8) Յուվենալ արդարադատության խնդրի իրականացման համար պետք է կատարվեն սոցիալական ուսումնասիրություններ և ներկայացվեն գործի դատական քննության ընթացքում: Դատարանը անչափահասի գործով արդարադատություն իրականացնելիս անպայման պետք է հետազոտի անչափահասին վերաբերող փաստական հանգամանքները, օրինակ, անչափահասի սոցիալական և ընտանեկան շրջապատը, դպրոցում նրա ուսման, դաստիարակության և այլ հանգամանքները, և դրանք հաշվի առնի արարքի և անձի հասարակական վտանգավորությունը գնահատելիս և պատիժ նշանակելիս:

Ատենախոսության տեսական և գործնական նշանակությունը:

Ատենախոսությունում տեղ գտած հետևությունները, հեղինակի կարծիքով, կարող են էական ներդրում ունենալ քրեական դատավարության իրավունքի զարգացման համար: Ատենախոսության արդյունքները կարող են օգտագործվել քրեական դատավարությունում անչափահասների վերաբերյալ գործերով վարույթի հիմնախնդիրների ուսումնասիրության համար:

Ատենախոսությունում տեղ գտած առաջարկությունները կարող են օգտագործվել՝

- ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի բարեփոխման ընթացքում,
- անչափահասների վերաբերյալ գործերով վարույթի արդյունավետության բարձրացման համար մեթոդական ուղեցույցներ մշակելիս,
- ԲՈՒՀ-ում անչափահասների հանցագործությունների քննության վերաբերյալ մասնագիտական հատուկ դասընթացներ դասավանդելիս, ինչպես նաև իրավապահպան մարմինների աշխատակիցների վերապատրաստման ընթացքում:

Հերագուության արդյունքների փորձարկումը

և դրանց ներդրումը պրակտիկայում: Աշխատանքի հիմնական դրույթներն իրենց արտացոլումն են ստացել հեղինակի վեց գիտական հոդվածներում: Հետազոտության թեմային վերաբերող առանձին հարցեր և հիմնախնդիրներ ներկայացվել են ատենախոսի զեկույցներում և հաղորդումներում, որոնք կազմակերպվել են ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի և քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի կողմից: Ատենախոսը, գիտական հետազոտության առարկան կազմող շատ դրույթներ ներկայացրել է ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագիծը մշակող հանձնաժողովի քննարկմանը:

Ատենախոսության կառուցվածքը: Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, չորս գլուխներից, որոնք միասին ներառում են ինը պարագրաֆներ, եզրակացությունից, ինչպես նաև օգտագործված գրականության և իրավական աղբյուրների ցանկից:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՌՈՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներածության մեջ հիմնավորվում է ատենախոսության թեմայի արդիականությունը, ներկայացվում է թեմայի մշակվածության աստիճանը, հետազոտության օբյեկտը և առարկան, նպատակներն ու խնդիրները, մեթոդաբանական, տեսական, իրավական ու փորձառնական հիմքերը, ինչպես նաև գիտական նորոյթը, ձևակերպվում են պաշտպանության ներկայացվող դրույթները, ցույց են տրվում ատենախոսության տեսական և գործնական նշանակությունը, արդյունքների փորձարկումը:

Ատենախոսության առաջին գլուխը՝ «Անչափահասների վերաբերյալ քրեական գործերով մինչդատական վարույթի իրավական կարգավորման բնույթը» կազմված է երկու պարագրաֆներից:

Առաջին պարագրաֆը՝ «Անչափահասների վերաբերյալ գործերով վարույթի իրավական կարգավորումը խորհրդային ժամանակաշրջանում և ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծի մշակման փուլում» նվիրված է յուվենալ արդարադատության պատմական զարգացմանը:

Ատենախոսը մանրամասն ներկայացնելով քրեական դատավարություն գործող օրենսդրության իրավական կարգավորման առանձնահատկությունները, սակայն պատմական համեմատության մեջ հանգում է այն եզրակացության, որ այն էսպես չտարբերվեց Խորհրդային քրեադատավարական օրենսդրական կարգավորումից: Այն ժողովրդավարական գաղափարները, որոնք ընկած են յուվենալ արդարադատության հիմքում՝ իրենց ամբողջական արտացոլումը չստացան քրեական դատավարության գործող օրենսգրքում: Սա պետք է համարել քրեական դատավարության գործող օրենսգրքի էական թերություններից մեկը:

Քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի Նախագծի հայեցակարգը մշակելիս՝ բազմաթիվ այլ ինստիտուտների շարքում խնդիր էր դրված փոփոխել նաև անչափահասների վերաբերյալ վարույթը, այսինքն այն համապատասխանեցնել միջազգային չափորոշիչներին:

Ատենախոսի կարծիքով, Հայաստանի Հանրապետությունում յուվենալ արդարադատության կազմակերպական կառուցվածքը հնարավոր է երկու տարբերակով.

1) ստեղծել ինքնուրույն մասնագիտացված դատարաններ անչափահասների համար՝ որպես մասնագիտացված դատարաններ,

2) ընդհանուր իրավասության դատարաններում առանձնացնել դատավորների, որոնք մասնագիտանում են անչափահասների գործերով:

Երկրորդ տարբերակն, ըստ ատենախոսի, ավելի ընդունելի է, քանի որ այն առանձնանում է ավելի խնայողականությամբ և ներկա իրավիճակում կիրառելու իրատեսականությամբ:

Գնահատելով անչափահասների հարցերով հայաստանյան արդարադատության իրավական կարգավորման էվոլյուցիան, կարծում ենք, որ Նա-

խագիծն իրավական հիմք է ստեղծում Հայաստանի Հանրապետությունում յուվենալ արդարադատության սեփական մոդել ստեղծելու համար:

Առաջին գլխի երկրորդ պարագրաֆում «Անչափահասների վերաբերյալ գործերով վարույթի միջազգային իրավական կարգավորումը» վերլուծվել են Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացված այն միջազգային պայմանագրերը, որոնք վերաբերում են յուվենալ արդարադատության իրավական կարգավորմանը:

Անչափահաս անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը միշտ էլ եղել է միջազգային հանրության ուշադրության կենտրոնում: Այդ մասին են վկայում միջազգային իրավական այն փաստաթղթերը, որոնք վերաբերում են անչափահաս անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությանը: Միջազգային իրավական կարգավորմամբ հիմք դրվեց յուվենալ արդարադատությանը՝ որպես արդարադատության ինքնուրույն տեսակի: Ինչպես ցանկացած երկրի, այնպես էլ Հայաստանի Հանրապետության համար անչափահասների վերաբերյալ արդարադատությունը մեր պետության ազգային իրավական համակարգի զարգացման գործընթացի անբաժան մասն է, որը պահանջում է բավարար միջոցներ, որպեսզի անչափահասների վերաբերյալ արդարադատությունն իրականացվի միջազգային հանրության կողմից մշակված սկզբունքներին համապատասխան:

Աշխատանքի երկրորդ գլուխը «Մինչդարական վարույթում քրեական գործերով անչափահասի նկատմամբ վարույթի իրավական կարգավորման առանձնահատկությունները» կազմված է երեք պարագրաֆներից:

Երկրորդ գլխի առաջին պարագրաֆում՝ «Անչափահաս կասկածյալի և մեղադրյալի նկատմամբ դատավարական հարկադրանքի միջոցների կիրառման առանձնահատկությունները» քննարկվում են հարցեր, որոնք վերաբերում են անչափահաս կասկածյալի կամ մեղադրյալի նկատմամբ դատավարական հարկադրանքի միջոցների կիրառմանը:

Հեղինակը հիմնավորում է այն գաղափարը, որ աչափահասների գործերով արդարադատության նպատակը ոչ թե անչափահասի նկատմամբ դատավարական հարկադրանք կիրառելն է, այլ այլընտրանքային այնպիսի միջոցների, որոնք կարող են նրա համար ունենալ դատախարակական նշանակություն:

Ատենախոսի կարծիքով, քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը անչափահասի ձերբակալում իրականացնելիս պետք է հաշվի առնի այն հանգամանքը, որ ձերբակալումը նպատակահարմար է, երբ ենթադրվում է, որ որպես խափանման միջոց նրա նկատմամբ կարող է կիրառվել կալանավորում, այլ պարագայում, կարծում ենք, որ արդարացված չէ անչափահասին ազատությունից զրկելը՝ թեկուզ շատ կարճ ժամանակահատվածով:

Ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանքի կատարման մեջ մեղադր-

վող անչափահասի նկատմամբ կալանք կարող է կիրառվել միայն այն դեպքում, երբ նա խախտել է իր նկատմամբ կիրառված այլընտրանքային խափանման միջոցի պայմանները: Ամեն դեպքում, անչափահաս մեղադրյալի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց պետք է կիրառվի որպես *ծայրահեղ միջոց և ամենակարճ ժամանակահատվածի համար*:

Ատենախոսը գտնում է, որ անչափահաս անձին երկար ժամանակ առաջատուության մեջ պահելը չի բխում անչափահասի նկատմամբ մարդասիրական վերաբերմունքից, բացի դրանից կալանքի պայմանները կարող են բացասական ազդեցություն ունենալ անչափահասի վրա և նրա համար առաջացնել հոգեկան ծանր ապրումներ: Կալանքը որպես խափանման միջոց ոչ միայն պետք է կիրառել ծայրահեղ դեպքում, այլև ամենակարճ ժամանակահատվածի համար: Իրականում չի կարող անչափահաս և չափահաս մեղադրյալների համար սահմանվել կալանավորման միևնույն ժամկետները:

Ատենախոսն առավել մանրամասն հետազոտել է հսկողության հանձնելը՝ որպես խափանման միջոց, որը կիրառվում է միայն անչափահասների նկատմամբ: Հեղինակը գտնում է, որ հսկողության հանձնելը որպես խափանման միջոց կիրառելիս վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է ուշադրություն դարձնի ծնողների վարքագծի, նրանց ապրելակերպի ու զբաղվածության, անչափահասի նկատմամբ ունեցած ազդեցության և այլ հանգամանքերի, որոնք պետք է ապահովեն նշված խափանման միջոցի կիրառման նպատակահարմարությունը և արդյունավետությունը:

Երկրորդ գլխի երկրորդ պարագրաֆում՝ *«Անչափահասին վերագրվող հանցանքի վերաբերյալ վարույթում ապացուցման ենթակա հանգամանքների առանձնահատկությունները»* հեղինակը քննարկում է ապացուցման ենթակա այն հանգամանքները, որոնք բնութագրական են անչափահասին վերագրվող հանցանքի վարույթին:

Քրեադատավարական օրենսդրության հետագա զարգացումը ենթադրում է քրեական գործով ապացուցման ենթակա հանգամանքների շրջանակի ընդարձակում և հստակեցում: Անչափահասների վերաբերյալ վարույթում ապացուցման առարկայի առանձնահատկության նախատեսումը կարևոր երաշխիք է հանցագործության հանգամանքների բազմակողմանի և լրիվ հետազոտման, ինչպես նաև վարույթի դաստիարակչական ներգործության ապահովման համար:

Հեղինակի կարծիքով ապացուցման ենթակա հանգամանքների շրջանակը պետք է ընդարձակվել և նախատեսել այնպիսի հանգամանքներ, որոնք բնութագրում են անչափահաս մեղադրյալի անձի բնութագրական գծերը, որոնց պարզումը կարևոր է պատասխանատվության անհատականացման, պատժի նշանակման և դաստիարակության միջոցների ընտրության համար: Ըստ այդմ անհրաժեշտ է քրեական դատավարության օրենսգրքում ամրագրել անչափահասի կյանքի ու դաստիարակության պայ-

մանների այն ցանկը, որոնք պահանջվում է պարզել, ինչը կնպաստի նաև օրենքի միատեսակ կիրառմանը:

Աշխատանքի երկրորդ գլխի երրորդ պարագրաֆում «Քննչական գործողությունների կատարմանը անչափահասի մասնակցության առանձնահատկությունները» ատենախոսը քննարկում է առանձին քննչական գործողությունների կատարմանը անչափահասի մասնակցության առանձնահատկությունները:

Ատենախոսը գտնում է, որ յուրաքանչյուր արդարադատության խնդիրներից ելնելով՝ անչափահասների հետ իրականացվող քննչական գործողությունների կատարման դատավարական կարգի վերաբերյալ պետք է սահմանվեն այնպիսի առանձնահատկություններ, որոնք կապահովեն անչափահաս անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը: Անչափահասների տարիքային հոգեֆիզիոլոգիական առանձնահատկությունները հանգեցրել են նրանց համար դատավարական լրացուցիչ երաշխիքներ սահմանելուն, այսինքն նախատեսել հարցաքննության հատուկ կանոններ:

Քրեական դատավարության գործող օրենսդրության թերություններից մեկն այն է, որ մանկավարժի մասնակցությունը պարտադիր է միայն անչափահաս վկայի և տուժողի հարցաքննության դեպքում: Մինչդեռ, կարծում ենք, որ մանկավարժի մասնակցությունը պետք է պարտադիր լինի նաև 16 տարին չլրացած կանկածայի կամ մեղադրյալի համար, որովհետև նշված անձինք իրենց տարիքային առանձնահատկությամբ պայմանավորված՝ ի վիճակի չեն պաշտպանել իրենց իրավունքներն ու օրինական շահերը, զերծ մնալ հոգեկան և բացասական ներգործությունից: **Աշխատանքի երրորդ գլուխը** «Մինչդատարական վարույթում քրեական գործերով անչափահասի նկատմամբ վարույթի իրավական կարգավորման այլ առանձնահատկությունները» կազմված է երկու պարագրաֆներից:

Աշխատանքի երրորդ գլխի առաջին պարագրաֆում «Անչափահասների վերաբերյալ գործերով պաշտպանի իրավական վիճակի կարգավորման առանձնահատկությունները» հեղինակը քննարկում է պաշտպանի մասնակցությամբ անչափահասին իրավաբանական օգնություն ցույց տալու հարցերը:

Անչափահաս մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքն էապես կխախտվի, եթե անչափահասը վարույթին մասնակցի առանց պաշտպանի: Պաշտպանից հրաժարվելու մասին անչափահասի հայտարարությունը՝ վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից չի կարող ընդունվել որևէ հիմքով:

Ատենախոսի կարծիքով, պաշտպանի մասնակցության հետ կապված ուշադրության է արժանի նաև անչափահասների գործերով պաշտպանի մասնագիտացման խնդիրը: Հեղինակը գտնում է, որ փաստաբանները, բացի որակյալ իրավաբանական օգնություն ցույց տալուց, պետք է ունենան գիտելիքներ մանկավարժության և հոգեբանության վերաբերյալ, որպեսզի

կարողանան իրենց վստահորդների հետ գալ փոխադարձ համաձայնության և ընտրել պաշտպանական ճիշտ տակտիկա: Այս հարցը կարևոր է նաև հանրային պաշտպանի գրասենյակի փաստաբանների համար, որովհետև անչափահասների գործերով պաշտպանի մասնակցությունը պարտադիր է, իսկ այդպիսի մասնակցությունը հիմնականում ապահովվում է փաստաբանների պալատի կողմից:

Աշխատանքի երրորդ գլխի երկրորդ պարագրաֆում «Անչափահասների վերաբերյալ գործերով օրինական ներկայացուցչի իրավական վիճակի կարգավորման առանձնահատկությունները» ատենախոսը քննարկում է անչափահասի օրինական ներկայացուցչի մասնակցության հարցերը:

Անկասկած քրեական գործերով վարույթին օրինական ներկայացուցչի մասնակցությունը անչափահաս մեղադրյալի իրավունքների պաշտպանության լրացուցիչ երաշխիք է: Անչափահաս մեղադրյալը, ճիշտ է, օժտված է ընդարձակ իրավունքներով, սակայն տարիքային և հոգեբանական առանձնահատկություններից ելնելով չի կարող լրիվ իրականացնել իր իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը:

Քրեական դատավարությանը օրինական ներկայացուցչի մասնակցության համար կարևոր է նրա կարգավիճակի հարցը, այսինքն՝ որ պահից նա իրավունք ունի մասնակցելու դատավարությանը: Ատենախոսի կարծիքով, քանի որ նրա կարգավիճակը պայմանավորված է կասկածյալի կամ մեղադրյալի իրավական վիճակով, հետևաբար օրինական ներկայացուցիչն իրավունք ունի մասնակցելու դատավարությանը ոչ թե այն պահից, երբ վարույթն իրականացնող մարմինը նրան հրավիրում է մասնակցել առանձին քննչական գործողությունների կատարմանը, այլ կասկածյալի կամ մեղադրյալի կարգավիճակ ձեռք բերելու պահից:

Աշխատանքի չորրորդ գլուխը՝ «Անչափահասների նկատմամբ դատարական ներգործության հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու հետ կապված քրեական գործը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հիմքերն ու դատավարական կարգը» կազմված է երկու գլուխներից:

Չորրորդ գլխի առաջին պարագրաֆում «Անչափահասների նկատմամբ իրականացվող քրեական գործով վարույթը կարճելը և քրեական հետապնդումը դադարեցնելը» հետազոտվել են անչափահասների նկատմամբ քրեական գործի կարճման և քրեական հետապնդման դադարեցման հարցերը:

Անչափահասի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հարցում ձևական մոտեցումից խուսափելու համար անհրաժեշտ է օրենսդրորեն ամրագրել վերականգնողական արդարադատության այն միջոցառումները, որոնց հիման վրա հնարավոր կլինի միանշանակ եզրակացության հանգել այն մասին, որ անչափահասի վերադաստիարակումը հնարավոր է առանց քրեական պատիժ կիրառելու: Ըստ ատենախոսի անչափա-

հասի նկատմամբ քրեական գործը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին առանձին նորմի նախատեսումը, կարևոր երաշխիք է յուլվենալ արդարադատության խնդիրների իրականացման համար: Նշված ինստիտուտի կիրառմամբ պետությունը և հասարակությունը ձգտում են ոչ դատական կարգով լուծելու անչափահասների հանցավորության որոշակի հիմնախնդիրներ:

Հեղինակի կարծիքով, քրեադատավարական օրենսդրության մեջ պետք է նախատեսել, որ եթե մինչդաստական վարույթում ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանքի քննության ընթացքում պարզվում է, որ առաջին անգամ հանցանք կատարած անչափահաս մեղադրյալի ուղղումը հնարավոր է առանց նրան քրեական պատասխանատվության ենթարկելու, ապա հսկող դատախազը, քննիչի միջնորդությամբ կամ սեփական նախաձեռնությամբ, որոշում է կայացնում քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին և հարուցում է անչափահաս մեղադրյալի նկատմամբ դաստիարակչական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու միջնորդություն, որը վարույթի նյութերի հետ միասին հանձնում է դատարանին:

Աշխատանքի չորրորդ գլխի երկրորդ պարագրաֆում՝ «*Դաստիարակչական ներգործության հարկադրանքի միջոցները որպես քրեական հետապնդումը դադարեցնելու, քրեական պատասխանատվությունից և պատժից ազատելու դատավարական հիմք*» հեղինակը քննարկում է անչափահասի նկատմամբ դաստիարակչական միջոցներ կիրառելու ընթացակարգային հարցերը:

Քրեադատավարական օրենսդրությունը անչափահաս լինելը որպես քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հիմք է դիտում ոչ թե այն բանի համար, որ պարզապես այն համարում է պետության և հասարակության կողմից ոչնչով չհիմնավորված արտոնություն, որը տրամադրվում է միայն այն պատճառով, որ հանցագործություն կատարելու մեջ կասկածվող անձը չի հասել չափահասության տարիքի: Հաճախ վերադաստիարակելու համար բավական է նման անչափահասի սոցիալական միջավայրը փոխելը կամ առողջացնելը:

ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրության վերլուծությունից երևում է, որ անչափահասների նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելիս ոչ միշտ է ուշադրություն դարձվում դաստիարակչական ներգործության միջոցներ կիրառելու անհրաժեշտությանը: Այսպես, նախատեսվում է անչափահասների նկատմամբ քրեական հետապնդման դադարեցում, սակայն ոչինչ ասված չէ նրա նկատմամբ դաստիարակչական ներգործության միջոցներ կիրառելու մասին: Ակնհայտ է, որ դա բավարար չէ, որպեսզի կարողանանք խոսել անչափահասի լիարժեք վերադաստիարակման մասին: Անհրաժեշտ է ուղղակիորեն նշել, որ քրեական հետապնդման դադարեցումը պետք է հանգեցնի դաստիարակչական ներգործության միջոցների կիրառմանը:

Եզրահանգումների շրջանակում ընդհանրացված են հետազոտության կարևոր հետևությունները:

1. Յուվենալ դատարանների հարցերը քննելիս, պարտադիր չէ խոսել ինքնուրույն դատական հաստատությունների ստեղծման մասին, բավական է դատավորների մասնագիտացումը: Կարծում ենք, որ Հայաստանի արդի պայմաններում ամենաընդունելի տարբերակը յուվենալ արդարադատության վերաստեղծման սկզբնական փուլում ընդհանուր իրավասության դատարանների համակարգում մասնագիտացված դատավորների առանձնացումն է:

2. Միջազգային փաստաթղթերում տեղ գտած այս և մյուս դրույթները կոչված են նպաստելու ազգային իրավական համակարգերում անչափահասների գործերով վարույթի այնպիսի արդյունավետ կարգի սահմանմանը, որը կապահովի քրեական դատավարությունում անչափահաս անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պատշաճ պաշտպանությունը: Այդ հիմնադրույթները համադրելով ՀՀ քրեական դատավարության գործող օրենսգրքում տեղ գտած՝ անչափահասների գործերով վարույթի իրավական կարգավորման հետ, կարող ենք ասել, որ անչափահասների իրավունքների և ազատությունների ոչ արդյունավետ պաշտպանության հիմնական պատճառը քրեադատվարական գործող օրենսդրության անկատարությունն է:

3. Աչափահասների գործերով արդարադատության նպատակը ոչ թե անչափահասի նկատմամբ դատավարական հարկադրանք կիրառելն է, այլ այլընտրանքային այնպիսի միջոցների, որոնք կարող են նրա համար ունենալ դատարարական նշանակություն:

4. Միաժամանակ քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը անչափահասի ձերբակալում իրականացնելիս պետք է հաշվի առնի այն հանգամանքը, որ ձերբակալումը նպատակահարմար է, երբ ենթադրվում է, որ որպես խափանման միջոց նրա նկատմամբ կարող է կիրառվել կալանավորում, այլ պարագայում, կարծում ենք, որ արդարացված չէ անչափահասին ազատությունից զրկելը՝ թեկուզ շատ կարճ ժամանակահատվածով:

5. Անչափահաս անձին երկար ժամանակ անազատության մեջ պահելը չի բխում անչափահասի նկատմամբ մարդասիրական վերաբերմունքից, բացի դրանից կալանքի պայմանները կարող են բացասական ազդեցություն ունենալ անչափահասի վրա և նրա համար առաջացնել հոգեկան ծանր ապրումներ: Կալանքը որպես խափանման միջոց ոչ միայն պետք է կիրառել ծայրահեղ դեպքում, այլև ամենակարճ ժամանակահատվածի համար: Իրականում չի կարող անչափահաս և չափահաս մեղադրյալների համար սահմանվել կալանավորման միևնույն ժամկետները:

6. Անչափահասների վերաբերյալ քրեական գործերով ապացուցման առարկայի օրենսդրական կարգավորումը ենթադրում է ոչ թե փոփոխություն, այլ ապացուցման ընդհանուր առարկայի կոնկրետացում և մասնավորեցում:

7. Կարծում ենք, որ անչափահասի անձի ուսումնասիրությունը պետք է իրականացնել այն ծավալով, որը կբավարարի անչափահասին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու կամ արդարացնելու հարցերը լուծելու, նրա նկատմամբ քրեական պատիժ սահմանելու կամ դրանից ազատելու կամ էլ դաստիարակչական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու համար:

8. Չնայած քրեադատավարական գործող օրենսդրությամբ չի կարգավորված, բայց, կարծում ենք, որ հարցաքննության համար օրենքով սահմանված ժամկետը պետք է կիրառելի լինի նաև անչափահասի հետ կատարվող այլ քննչական գործողությունների դեպքում: Անչափահաս կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ բացի հարցաքննությունից կարող են իրականացվել նաև առերեսում, ճանաչման ներկայացնել, քննչական փորձարարություն: Քննչական պրակտիկայում խնդիրներ չառաջանալու համար, կարծում ենք, որ քննչական գործողությունների կատարման համար օրենքով սահմանված ընդհանուր կանոններում պետք է նշել այդ մասին:

9. Քրեական դատավարությունում օրինական ներկայացուցչի իրավական վիճակի կարգավորումը պետք է բարելավել, մասնավորապես ոչ միայն ընդարձակելով նրա իրավունքները, այլև ապահովելով դրանց իրականացումն ապահովող երաշխիքներ: Կարծում ենք, որ նրա իրավական վիճակը պետք է մոտեցնել պաշտպանի կամ ներկայացուցչի վիճակին: Մասնավորապես, պետք է ընդարձակել նրա հնարավորությունները՝ քրեական դատավարության տարբեր փուլերում մասնակցելու ապացուցման գործընթացին:

10. Անչափահասների նկատմամբ դաստիարակչական միջոցների կիրառման արժեքն առաջին հերթին կլինի այն, որ դրա ընդունմամբ կդրվեն ոչ թե հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող անչափահասների նկատմամբ պատժիչ ներգործության հիմքերը, այլ նրանց վրա դաստիարակչական ներգործության հիմքերը: Դրանից կշահի ոչ միայն անչափահաս մեղադրյալը, այլև հասարակությունը, պետությունը, քանի որ նրանք չեն կորցնի իրենց ակտիվ անդամին, որը հետագայում իր գործողություններով, աշխատանքով կարող է բերել զգալի օգուտներ: Առանց նման ինստիտուտի անչափահասի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելն անիմաստ է, որովհետև զուրկ է սոցիալապես նշանակալի նպատակից: Ուստի օրենսդրի խնդիրն է՝ դաստիարակչական ներգործության միջոցների կիրառմամբ անչափահասի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մեխանիզմ մշակելուց զատ, ստեղծել դաստիարակչական ներգործության միջոցների ինստիտուտ:

Առենախոսության հիմնական դրույթներ արտացոլված են հեղինակի հետևյալ հրապարակումներում.

1. Անչափահասների վերաբերյալ գործերով օրինական ներկայացուց-

չի դատավարական վիճակի կարգավորման առանձնահատկությունները, (ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի ասպիրանտների և հայցորդների 2016թ. նստաշրջանի նյութերի ժողովածու), ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2017, էջեր 522-539:

2. Անչափահասների գործերով դաստիարակչական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման հիմնահարցերը քրեական դատավարությունում, (ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի ասպիրանտների և հայցորդների 2015թ. նստաշրջանի նյութերի ժողովածու), ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2016, էջեր 547-564:

3. Անչափահասին վերագրվող հանցանքի վերաբերյալ վարույթում քրեական գործը կարճելը և քրեական հետապնդումը դադարեցնելը, //Օրինականություն. ՀՀ Դատախազության գիտագործնական և ուսումնամեթոդական հանդես, թիվ 90, Երևան, 2015, էջեր 52-58:

4. Պաշտպանի մասնակցությունն անչափահասին վերագրվող հանցանքի վերաբերյալ վարույթին, //Բանբեր Երևանի համալսարանի. Իրավագիտություն, թիվ 2(17), Երևան, 2015, էջեր 40-54:

5. Անչափահասների վերաբերյալ քրեական գործերով վարույթի կարճման և քրեական հետապնդման դադարեցման որոշ հարցեր, համահեղինակությամբ Ս. Ա. Դիլբանդյան, //Բանբեր Երևանի համալսարանի. Իրավագիտություն, թիվ 3(18), Երևան, 2015, էջեր 31-42:

6. Քրեական դատավարությունում անչափահաս անձի հարցաքննության առանձնահատկությունները, (ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի ասպիրանտների և հայցորդների 2014թ. նստաշրջանի նյութերի ժողովածու), ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2015, էջեր 446-457:

7. Անչափահասի ձերբակալման և կալանավորման առանձնահատկությունները ըստ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծի, //Պետություն և իրավունք, թիվ 2 (64), Երևան, 2014, էջեր 119-129:

8. Անչափահասին վերագրվող հանցանքի վերաբերյալ վարույթում ապացուցման ենթակա հանգամանքների առանձնահատկությունները, (ԵՊՀ Իրավագիտության ֆակուլտետի ասպիրանտների և հայցորդների 2013թ. Նստաշրջանի նյութերի ժողովածու), Երևան 2014թ., էջեր 297-314:

9. Անչափահասների վերաբերյալ քրեական գործերով վարույթի միջազգային իրավական կարգավորումը, //Պետություն և իրավունք, թիվ 2-3 (60-61), Երևան 2013, էջ 28-36:

10. Peculiarities of juvenile proceedings in the criminal procedures of the republic of Armenia, // Materials of the conference devoted to the 85th anniversary of the faculty of law of the YSU, YSU Press, Yerevan 2018, էջեր 270-277:

АГАБАБЯН НЕЛЛИ ХАЧАТУРОВНА

РАЗВИТИЕ ПРАВОВЫХ И ТЕОРИТИЧЕСКИХ ОСНОВ ПРОИЗВОДСТВА ПО
ДЕЛАМ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В ДОСУДЕБНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ
УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА В РА

РЕЗЮМЕ

Главной задачей проводящихся в Республике Армения судебно-правовых реформ является как защита прав и свобод человека, так же создание эффективных механизмов раскрытия преступлений. Эти задачи актуальны для всех преступлений, в том числе преступлений, совершенных несовершеннолетними. Следственные органы должны проводить следствие по делам несовершеннолетних таким образом, чтобы решить задачи по предотвращению преступлений, исправлению и воспитанию несовершеннолетних с одной стороны, а с другой - обеспечить эффективную защиту прав и законных интересов указанной категории лиц.

Автор считает, что анализ действующего уголовно-процессуального кодекса РА и формировавшейся на его основе юридической практики показывает, что они не соответствуют международно-правовым стандартам и фактически ставят под угрозу выполнение Республикой Армения международных обязательств. Как для любой страны, так и для Республики Армения, правосудие по делам несовершеннолетних является неотъемлемой частью процесса развития национальной правовой системы нашего государства, которое требует необходимых мер для обеспечения осуществления правосудия в отношении несовершеннолетних в соответствии с принципами, разработанными международным сообществом.

По словам автора диссертации, организационная структура ювенальной правосудии в Республике Армения возможна двумя способами:

- 1) путем создания отдельных специализированных судов по делам несовершеннолетних в качестве специализированных судов;
- 2) путем назначения в судах общей юрисдикции отдельных судей, которые специализируются по делам несовершеннолетних.

Второй вариант, по мнению автора диссертации, более приемлем, поскольку он отличается большей экономичностью и реалистичностью применения в текущей ситуации.

Автор диссертации обосновывает идею, что цель правосудия по делам несовершеннолетних заключается не в применении мер процессуального принуждения к несовершеннолетнему, а в применении таких альтернативных средств, которые могут иметь для него воспитательное значение.

По мнению автора, необходимо расширить объем обстоятельств, подлежащих доказыванию по делам несовершеннолетних, и предусмотреть такие обстоятельства, которые описывают характерные черты несовершеннолетнего подсудимого, уточнение которых важно для индивидуализации ответственности, назначения наказания и выбора воспитательных мер. Соответственно, в уголовно-процессуальном кодексе необходимо предусмотреть перечень условий жизни несовершеннолетнего, которые подлежат выявлению, что в свою очередь также будет способствовать единообразному применению закона.

По мнению автора диссертации, по поводу участия защитника также следует обращать внимание на вопрос специализации защитника по делам несовершеннолетних. Автор считает, что, помимо предоставления квалифицированной юридической помощи, адвокаты должны обладать знаниями в области педагогики и психологии, чтобы смогли прийти к общему согласию со своими доверителями и выбрать правильную защитную тактику.

Несомненно, участие законного представителя в уголовном судопроизводстве является дополнительной гарантией для защиты прав несовершеннолетних подсудимых. Несовершеннолетний подсудимый, конечно, имеет широкие права, но, исходя из возрастных и психологических особенностей, не может в полной мере защищать свои права и законные интересы.

Чтобы избежать формального подхода к вопросу прекращения уголовного преследования в отношении несовершеннолетнего, необходимо законодательно установить меры реституционного правосудия, на основе которых можно прийти к однозначному выводу о том, что перевоспитание несовершеннолетнего возможно без применения уголовного наказания. По мнению автора диссертации, принятие отдельной нормы о прекращении уголовного дела или уголовного преследования в отношении несовершеннолетнего, является важной гарантией для решения задач ювенального правосудия.

NELLY AGHABABYAN

DEVELOPMENT OF LEGAL AND VISUAL BASIS FOR THE PROCEEDINGS OF
JUVENILE CASES IN THE PRE-TRIAL INVESTIGATION OF CRIMINAL JUSTICE
IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

RESUME

The main issue of the ongoing judicial and legal reforms in the Republic of Armenia is the protection of human rights and freedoms, as well as the development of effective mechanisms for the detection of crimes. These issues are actual for all crimes, including those committed by minors. Pre-trial investigation bodies should perform the proceedings of juvenile cases in such a way as to solve the issues of prevention of crimes committed by minors, and the rehabilitation of minors on the one hand, and to ensure the effective protection of the rights and legitimate interests of this category of persons, on the other hand.

The author thinks that the analysis of the current criminal procedure code of the Republic of Armenia and the legal practice formed on its basis shows that they do not comply with the international legal standards and in fact they may obstruct the fulfillment of international obligations by the Republic of Armenia. As for any country, so for the Republic of Armenia, the juvenile justice makes an integral part in the development of the national legal system, which requires the necessary measures to ensure that the juvenile justice is carried out in accordance with the principles developed by the international community.

According to the applicant's opinion, the organizational structure of juvenile justice in the Republic of Armenia is possible in two ways:

1) by creating separate specialized courts for minors, operating as specialized courts;

2) by appointing individual judges in the courts of general jurisdiction, who are specialized in juvenile cases.

In the author's view the second way is more acceptable, because it is more economical and realistic in the current situation.

The applicant justifies the idea that the purpose of juvenile justice is not the application of measures of procedural coercion to a minor, but the use of such alternative means that may have educational influence on him/her.

In the author's opinion, it is necessary to expand the scope of the circumstances to be proved in the juvenile cases and to add such circumstances that describe the characteristic features of the minor defendant, the clarification of which is important for individualizing responsibility, imposing punishment and choosing educational measures. Accordingly, it is necessary to enshrine a list of the living conditions of a minor in the criminal procedure code, which are subject to clarification, which in turn will also promote the uniform application of the law.

In the applicant's opinion, as for the participation of a defendant, an attention should be also paid to the issue of the specialization of defendants in juvenile cases. The author believes that, in addition to providing qualified legal assistance, attorneys should have knowledge in the field of pedagogy and psychology so that they can come to a mutual agreement with their clients and choose the right protective tactics.

Undoubtedly, the participation of a legal representative in criminal proceedings is an additional guarantee for the protection of the rights of minor defendants. A minor defendant, of course, has broad rights. But, based on age and psychological peculiarities he/she cannot effectively protect his rights and legitimate interests.

To avoid a formal approach to the issue of termination of criminal prosecution against minors, it is necessary to legislatively establish such measures of restorative justice, on the basis of which it can be definitively concluded that the rehabilitation of delinquents is possible without application of criminal punishment. The author also thinks, the adoption of separate norms for the termination of a criminal case or criminal prosecution against a minor is a major guarantee for solving issues of juvenile justice.